

Rövid szolnoki nyomdászattörténet

Kis Krisztián Bálint

KÖNYVKÖTŐ ÉDESANYÁMNAK

Száznegyven éve nyomtatták az első ismert szolnoki kiadványt. Jelen tanulmány az évforduló kapcsán az eddig kutatlan helyi nyomdászatról ad vázlatos képet. Célunk, hogy Szolnok végre fölkerüljön a magyarországi nyomdászattörténetnek nagytérképére.

BEVEZETÉS

A szolnoki nyomdászat több mint négy évszázaddal később született meg, mint Gutenberg első nyomtatványa. Csak a „második” vármegyeszékhellyé válás kapcsán alakult ki a szolnoki nyomdászat, melynek összetett okai vannak.

A tanulmány írása közben fölmerült számos probléma közül jelzésértékűen csak azt említjük meg, hogy nem találtunk semmiféle levéltári iratanyagot az államosítás előtti szolnoki nyomdákra. Így úttörő munkánk során a szakirodalom elszórt adataira, a közgyűjteményekben föllelhető szolnoki kiadványokra, internetes antikváriumok és aukciós házak adataira voltunk utalva. Írásunk éppen ezért nem lehet hibátlan és hiánytalan.

I. A SZOLNOKI NYOMDÁSZAT KEZDETE ÉS TÖRTÉNETE A DUALIZMUSKORBAN (1876–1918)

A kiegyezés után a magyar ipar ágazatai közül soha nem látott mértékben fejlődött a nyomdászat is. A föllendülő nyom-

daiparból immár a szolnokivá vált vagy helyi nyomdászok is kivették a részüket.

Az első szolnoki nyomdáról, Bodor Frigyes üzemeről csak szakirodalmi hivatkozás maradt ránk. Eszerint nyomdáját Szolnok újbóli megyeszékhellyé válásának évében, 1876-ban létesítette.

Bittermann Ede nyomdáját Jászberényből költöztette Szolnokra 1877-ben. Így lett föltehetően a Jászság első nyomdászából a második szolnoki nyomdaüzem tulajdonosa. Szolnoki műhelyéből három nyomtatott művet ismerünk. Az első még a Jászsághoz való további kötődés bizonyítéka 1877-ből, és a kiadás helyét leszámítva nincs köze Szolnokhoz. A következő, már valóban szolnoki vonatkozású helyi nyomtatvány egy alkalmi kötet (Jász-Nagykun-Szolnok megye közönségéhez jelentése Sipos Orbán megyei alispánnak az új székház építése lefolyásáról. 1878. 44 p.). A harmadik kiadvány a szolnoki „nagy gimnázium” (a mai Verseghy Ferenc Gimnázium) ilyen minőségben első jelentése az 1877–1878. tanévről.

Adataink szerint ez a három kiadvány alkotja Szolnok első nyomtatott köteteit.

Az 1879. évi alispáni jelentés tanúsága szerint a vármegyeszékhelyen „két könyv- és könyvnyomda van kellő felszereléssel, egyik gyorsajtóval”. Bizonyára a fent említett két nyomtatóüzemről van szó, melyek még az évben megszűntek.

Bakos István nyomdaipari vállalkozását – betűmintakönyve címlapjának és fejléces papírjának tanúsága szerint – ismeretlen helyen még 1867-ben hozta létre. 1880 előtt napvilágot látott könyvet azonban nem ismerünk szolnoki nyomtatóüzemből. Úgy tűnik, hogy ő volt nemcsak a második jászberényi, hanem egy személyben

A SZERZŐRŐL | Kis Krisztián Bálint – történész, tanár, idegenvezető (Szolnok)

a harmadik szolnoki nyomdász is. A korszak szolnoki nyomdához képest messze a legtöbb kiadvány itt jelent meg – több mint az összes egyéb dualizmus kori helyi nyomdában együttvéve. Az innen kikerült könyv- vagy füzetalakú kiadványok közül 62-félét ismerünk az 1880 és 1916 közé eső időszakból. Az említett betűmintakönyv egy csonka példánya a Verseyhy Könyvtár állományában található. A két sor és záródíszeket is tartalmaz. Egyúttal ez az egyetlen ismert szolnoki betűmintakönyv az állami nyomdászat előtti időszakból. Kitekintésként tegyük hozzá: Bakos nyomdászként megjárta Kaposvárt, és 1882-ben fióknyomdát nyitott Kiskunfélegyházán.

A Társas Könyvnyomdának paradox módon egy könyv alakú kiadványát sem sikerült megtalálni. Csak azt tudjuk, hogy a Jász-Nagykun-Szolnok című hetilapot az 1883. évi 14. számtól egészen a következő esztendőig jegyezte kiadóként és nyomdaként az 1882-től működő társas cég.

Vezéry Ödön 1893-ban alapított vállalkozása, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Lapok nyomdájában legalább négy könyv jelent meg. A Szolnoki Híradó Nyomdájából viszont, mely 1893 és 1896 között működött, könyv alakú kiadványt nem találtunk. Wachs Pál ugyancsak 1893-tól egészen 1944-ig működő könyvnyomdájából négy kiadványt ismerünk. Hágy Géza 1901 óta működő szolnoki

Hágy Fülöp nyomdász is Jászberényből települt át Szolnokra, 1880-ban. Az üzem 1898-ig működött. A nyomdából három kiadványt ismerünk. Ugyanakkor minden jel arra mutat, hogy csak véletlen a családi névazonosság a később tevékenykedő Hágy Gézával.

Az 1882 és 1913 között működő Fuchs-féle családi vállalkozásnak is csak három nyomdatermékét találtuk meg. A Szolnok nevezetes épületeit bemutató képeslapból legalább hétfélét gyártottak és forgalmaztak itt. 1905-ben Faragó Sándor (eredetileg Fuchs Sámuel) kivált a családi vállalkozásból, és külön létesített nyomtatóüzemet, melyből négy művet ismerünk.

nyomdaüzeméből is négy kiadványt ismerünk.

Az 1906-ban alapított Róth Dezső nyomda 13-féle nyomtatványt számoltuk össze. A következő önálló szolnoki nyomdások, Hercz Zsigmond 1909 és 1911 között üzemelő nyomdájából, valamint Pollák Lajos egy évig, 1909-ben működő üzeméből azonban egyetlen kiadványt sem találtunk.

Varga József a nyomdász-mesterséget még Bakos szolnoki nyomdájában sajátította el, majd 1911-ben vált önállóvá. Nyomdájából hat kiadványt ismerünk.

Szerzői kiadásban további egy vármegyei útmutató és egy irodalmi mű jelent meg. A nyom-

danév nélkül megjelent szolnoki kiadványfélék száma 16.

Azt is tudjuk, hogy 1900 augusztusában és tíz évvel később a nagyobb szolnoki nyomdák 14–14 kéziszedőt, illetve gépmestert alkalmaztak.

II. AZ 1919–1948 KÖZÖTT MŰKÖDŐ SZOLNOKI NYOMDÁK

Hágy Géza, a Haladás című hetilap kiadója, korszakbeli könyv alakú kiadványai közül egyet sem ismerünk, de a nyomdatulajdonos tragédiáját igen. 1919-ben a magyar Vörös Hadsereg kisebb csoportja behatolt lakásába – ekkor életét a fölkínált szeszes itallal sikerült megmentenie. A Tanácsköztársaság bukása után beállt politikai fordulat idején azonban a „fehérek” az ellenséggel való összejátszás miatt kivégezték.

A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Lapok nyomdája legalább

két könyvet is előállított. A Wachs-féle nyomdai műintézetből 11 kiadványt ismerünk. A nyomdatulajdonos és lapszerkesztő Wachs Pálról a két világháború közötti szolnoki újságírás jeles alakja, Szabó Barna a következőket írta: „Három olthatatlan szerelme volt: az üzlet, az újság és a sakk.”

Faragó Sándor „villanyerőre berendezett könyvnyomdája” egy személyes, ugyanakkor színvonalas vállalkozás volt. Műintézetét egy vármegyei kiállításon „nagyaranyéremmel” tüntették ki. Emellett könyvkötészet, új és használtkönyv-, zenemű- és papírkereskedés, illetve irodai felszerelések forgalmazása is folyt itt. Saját vál-

lalkozását hirdető apró reklámnyomatványaiból ismerünk Szolnokon a legtöbbet (mintegy tucatnyi változatot). A nyomda „művészies kivitelű” kötetei közül nyolc adataira leltünk.

A Róth-nyomda tulajdonosa 1935-ben magyarosította nevét, Rényi Dezsőre. Halála után özvegye vitte tovább a céget.

A nyomda kiadványai közül 17 ismert. Varga József kiadványai közül is 17-félét találtunk. A nyomdász az 1930-as évek második felében egy személyben a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Lapok kiadója és tulajdonosa is lett.

Halász Géza 1924 és 1944 között működő nyomdájából egy művet ismerünk.

A korszak legtermékenyebb nyomdatőzeme az 1925 és 1944 között főnálló Szolnok és Vidéke nyomdai műintézete, mely legkevesebb 11-féle könyvet is megjelentetett.

Sarkadi István 1941 és 1948 között üzemelő nyomdájából négy kiadványt sikerült találni.

Az egyetlen fantázianevű szolnoki nyomdatőzemet, a röpké életű Diadal-nyomdat Nagy Mátyás hozta létre. Mindössze egy grafikus képeslapját ismerjük, és azt tudjuk, hogy Jászladányon 1947-ben iparendé-

LEGELŐNYÖSEBBEN SZERZETHETI BE IRODAI SZOKSÉGLETÉT

Modern iroda felszerelésekben.
Üzleti könyvekben, — Papírújakban.
Nagoly asztal- és levélfondrakban.
Nagoly asztal- és átrétkönyvekben.
Dosszierek- és kartotékokban.
Levélpapírkészletességükben.
Külföldi írógépkellékekben.

művészies kivitelű könyvnyomdai és könyvkötészeti munkákban

FARAGÓ SÁNDOR
PAPÍRÁRUHÁZÁBAN, SZOLNOKON
INTERURBAN-TELEFONSZÁM 145.

Modern irodafelszerelési szakküzet.
Községi, közigazgatási, ügyvédi, gazdasági, építészeti, ipartestületi, közjegyzői, pénzügyi és iskolai nyomtatványraktár

Aszketes nyomda

1929 TÁRCA-NAPTÁR

Faragó Sándor
papíráruház
könyvnyomda
könyvkötészet

Szolnok
Szapáry uca
Telefonszám
145

Hirdetési- és reklámvállalat

lyét visszaadta, majd a következő évben, 1948-ban Szolnokon folytatta tovább a nyomdász-mesterséget. A Tiszavidéki Lapkiadó Kft. ugyancsak 1948-ban létező nyomdájából egy könyv alakú kiadványt sem ismerünk.

Szerzői kiadásban két irodalmi és egy helyismereti mű jelent meg. A nyomdanév megjelenése nélkül napvilágot látott helyi kiadványok száma húsz.

Mindamelllett a lokálpatriótáknak igazán nagy szívfájdalom, hogy számos korabeli megyetörténeti, illetve helyismereti mű nem szolnoki nyomdában készült.

Szolnoki képeslap a Fuchs-nyomdából, 1903

Míndeközben a nagyobb nyomdaüzemek 1922-ben 15, 1929-ben pedig eggyel több alkalmazottal dolgoztak. Említsük még meg a két világháború közötti időszakban Szolnokról elszármazott, országos hírnévre szertett nyomdászati szakemberek közül Czakó Elemér nevét, aki 1925 és 1934 között az általa újjászervezett budapesti Egyetemi Nyomda főigazgatója volt.

ÖSSZEGZÉS

A kezdeti szakaszban, 1876 és 1918 között összesen 15 nyomda működött Szolnokon. 1882-ben és 1909-ben két-két nyom-

dát hoztak létre. A legtöbb helyi nyomdát (hármát) 1893-ban létesítették. Ekkor kezdődött a szolnoki nyomdászat első fénykora – az elkövetkező három évben hat nyomda működött egyszerre. Minden idők legtöbb szolnoki nyomdája, az első korszak második és harmadik fénykora az 1909-es és az 1911-es esztendőkhöz kötődik – ezekben az években a helyi nyomdák száma kilenc volt. Ebből a korszakból 121-féle kiadványt számoltunk össze.

1919-től az államosításig összesen 11 szolnoki nyomda működéséről van adatunk. Az első világháborút öt dualizmus

korból örökölt szolnoki nyomda élte túl, közülük kettő keletkezett az előző évszázadban. Érdekes vonás, hogy a korszak elején (1920-ban) és végén is ugyanannyi volt a helyi nyomdák száma (öt), melyek közül kettő dualizmus kori örökség volt még az államosítás küszöbén is. Két nyomda jött létre a két világháború között. A korszak fénykora az 1925 és 1934 közé eső szűk évtized, és megkezdő módon a második világháború időszakára, az 1941 és 1944 közötti néhány esztendő volt. Ezek alatt hét-hét nyomda működött egyszerre. Két nyomtatóüzem jött létre és szűnt meg a sorsdöntő 1948-as esztendőben. Ebből az időszakból 94-féle kiadványt találtunk.

Ha a szolnoki kiadványok terjesztési területét nézzük, kétségkívül első helyen állnak a helyi kötetek, második helyen a vármegyei kiadványok, de számos országosan forgalmazott könyvet is találtunk.

„A nyomtatott szó hatalma. Nyomdák és nyomtatványok Szolnokon” címmel előadás formájában elhangzott a Verseyhy Ferenc Könyvtárban 2015. okt. 30-án a szerző Érdekes Szolnok című városismereti sorozatában.

